

Bevolkingsbeleid en jongensoverschot in China

DICK VAN DE KAA

Vrijwel overal in de westerse wereld worden ongeveer 105 jongens per 100 meisjes geboren. In Zuid-Oost-Azië ligt het anders. In verschillende landen – bijvoorbeeld Zuid-Korea, India, Vietnam en China – heeft het jongensoverschot zo'n grote omvang aangenomen dat het regeringen bezorgd maakt. In dit artikel worden de ontwikkelingen in China nader gezien.

Chinese één-kind-beleid poster 1986, Zhou-Yuwei

Foto: Geographylwc.org.uk

Foto: flickr.com

Het Chinese bevolkingsbeleid wordt meestal gelijkgesteld aan het zogenoemde één-kind-beleid: elk ouderpaar mag maar één kind krijgen. Worden het er meer, dan krijgt het paar ernstige problemen met de autoriteiten en wordt het gestraft. In werkelijkheid ligt de situatie veel ingewikkelder. Chinese demografen onderscheiden drie grote perioden in het nationale bevolkingsbeleid. Van 1949 tot 1953 gold een 'laissez faire' praktijk met betrekking tot bevolkingsgroei. Met het oog op de gewenste verbetering van de status van vrouwen en hun gezondheid werden zelfs regels uitgevaardigd die sterilisatie, abortus, en geboorteregeling beperkten. De eerste naoorlogse volkstelling in 1953 liet dan ook een enorme bevolkingsgroei zien. De bevolkingsomvang van het vasteland bereikte al 590 miljoen. Steeds meer stemmen gingen op om te pogen aan de groei in de meest letterlijke zin een halt toe te roepen. Er werd ook een begin gemaakt met een nieuw, op geboortebeperving gericht beleid. Doch in 1957 strandden die pogingen. De tijdperken van de Grote Sprong Voorwaarts (1958-1960) en van de Culturele Revolutie (1966-1976), die volgden, waren niet bijster geschikt om een stabiel bevolkingsbeleid te ontwikkelen. Het kwam ook niet tot stand. Wel werd er in de tussenliggende periode aan gewerkt. Al met al duurde het tijdperk van formuleren en voorbereiden

van een landelijk geboortebepervingsbeleid voort tot oktober 1978. Toen werd een beleid ingezet dat erop was gericht om mensen later te laten trouwen, minder kinderen te laten verwekken, en het interval tussen de opeenvolgende geboorten te vergroten. De beste huwelijksleeftijd voor mannen werd op 25 jaar gesteld, voor vrouwen op 23 jaar. Het één-kind-gezin werd als het beste beschouwd. Twee kinderen was aanvaardbaar mits het interval tussen de opeenvolgende geboorten minstens drie jaar was. Dit beleid werd al snel verscherpt. China kondigde het één-kind-beleid af op het Vijfde Nationale Volkscongres, in 1980. Paren die in steden woonden, of die tot het kader behoorden, dienden dat beleid heel strikt te volgen. In de landelijke gebieden konden paren daar na officiële toestemming van afwijken en werd hen het hebben van twee kinderen toegestaan. Uitzonderingen werden eveneens gemaakt voor bepaalde etnische groeperingen en minderheden. Laat huwen en laat kinderen krijgen bleven de eis en norm. In een land waar de gemiddelde gezinsgrootte vijf tot zes kinderen was, was het implementeren van dit nieuwe bevolkingsbeleid verre van eenvoudig. De uitvoering ging met veel strubbelingen en uitwassen gepaard. De regering hield echter vast aan de ingezette koers en achtte het onder controle brengen van de bevolkingsgroei een absolute voorwaarde

demodata

PENSIOENLEEFTIJD WERKNEMERS NIET VERDER TOEGENOMEN

In 2008 gingen bijna 68.000 werknemers in Nederland met pensioen op een gemiddelde leeftijd van 62 jaar. Die leeftijd was van 2000 tot en met 2006 steeds 61 jaar. In 2007 steeg de pensioenleeftijd naar 62 jaar. Dat kwam door de invoering van wetwijzigingen en regelgeving gericht op inperking van vervroegde pensioenregelingen in 2006. Het aantal werknemers dat vóór hun 60ste met pensioen ging, nam daardoor in 2007 sterk af. In 2008 zette deze ontwikkeling niet verder door. Evenals in 2007 waren in 2008 bijna vier van de vijf werknemers die met pensioen gingen jonger dan 65 jaar. In totaal gingen 67.600 werknemers met pensioen, ongeveer net zoveel als een jaar eerder. In 2008 lag de gemiddelde pensioenleeftijd in de landbouw en visserij het hoogst met bijna 65 jaar, gevolgd door de horeca, de zakelijke en milieu-, cultuur- en overige dienstverlening met 63 jaar. Werknemers in de zorg, de bouw, nijverheid en het openbaar bestuur gingen gemiddeld het vroegst met pensioen, met 61 jaar. (CBS)

XiangYang, maart 1974.

In de jaren 70 werd een intensieve campagne gestart gericht op geboortebepanking.

Anticonceptiva als de pil werden gratis verkrijgbaar.

Foto: Chinese posters.net

voor een snelle stijging van de levensstandaard en het verwezenlijken van een snelle economische groei. Daar moesten andere overwegingen voor wijken.

Door gedecentraliseerd beleid ontstond een complex beeld

In 1984 werd het beleid bijgesteld en ook meer gedecentraliseerd. Het herziene beleid stelt nog steeds het één-kind-gezin centraal. Doch voor het landelijk gebied kan elke provincie, gemeente

of autonoom gebied dat beleid nu enigszins bijstellen. Dit dan gelet op de eigen sociale en economische ontwikkeling, de aard en omvang van de milieuproblemen, en zo meer. Daardoor is er nu sprake van een zeer complex beeld. Dit is door Zhigang Guo et al. samengevat in een tabel die ik hier aan Zhenwu Zhai en Hongwei Cui (2010) ontleen.

Uit de tabel blijkt dat het bekende één-kind-beleid nu op nog maar iets meer dan 35 procent van de bevolking van toepassing is. Er wordt vooral naar stabilisatie op een laag niveau van geboorten gestreefd. Wenselijk gedrag wordt in landelijk gebied op twee manieren beloond. Een echtpaar dat maar één kind of alleen twee meisjes heeft, krijgt vanaf het 60ste levensjaar een jaarlijkse uitkering. Mag een paar twee kinderen krijgen en beperkt het zich vrijwillig tot maar één, dan volgt een eenmalige uitkering. Duidelijk wordt uit de tabel dat voor het grootste deel van de bevolking nu een gemiddelde gezinsomvang van 1,5 kind geldt. Voor nog eens bijna tien procent van de bevolking is het hebben van twee kinderen stand beleid. Op nationaal niveau geldt nu dat een gemiddelde van 1,5 kind voor meer dan de helft van de bevolking een aanvaardbare gezinsomvang wordt geacht. Dit is van aanzienlijk belang als het om de geslachtsverhouding onder de geboren gaat. Immers, is het eerste kind een meisje en krijgt het paar toestemming om een tweede kind voort te brengen, dan zal het er hun veel aan gelegen zijn dat juist dat tweede kind een jongetje is.

Numerieke resultaten van het beperkende beleid

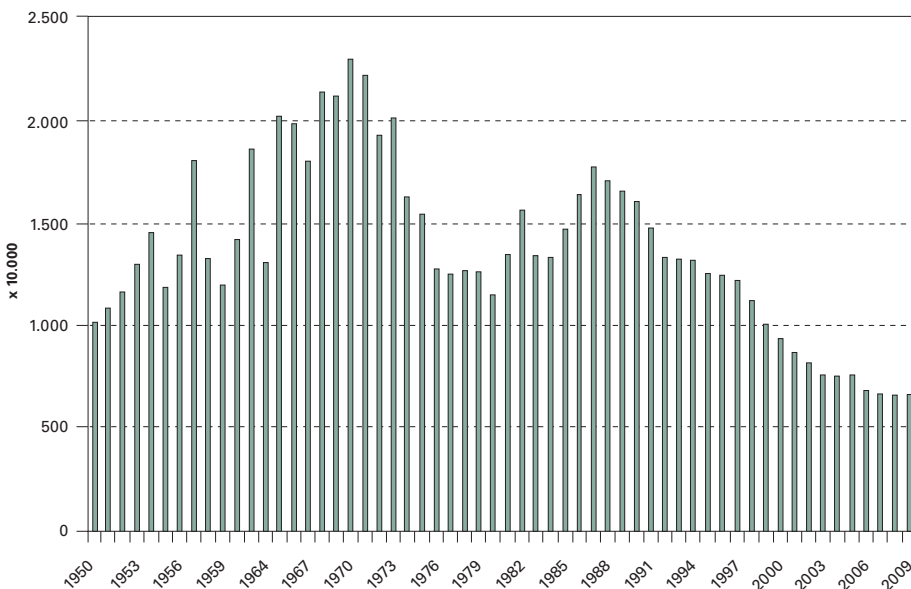
Dat het Chinese bevolkingsbeleid op allerlei beleidsterreinen positief heeft uitgewerkt staat vast. Het heeft de sociaal-economische ontwikkeling sterk bevorderd. De levensverwachting bij de geboorte steeg snel tot rond 75 jaar. Ook de moederssterfte is sterk teruggedrongen. Maar wat voor effect heeft het op het geboorteniveau gehad? Omdat het peil daarvan in de laatste 50 jaar (ook) zou zijn gedaald als er geen speciale geboortebepalende maatregelen waren genomen als gevolg van de gunstige economische ontwikkeling, is de numerieke invloed ervan moeilijk precies te schatten. Het totaal vruchtbaarheidscijfer is spectaculair gedaald. Deze maat geeft aan hoeveel kinderen gemiddeld per vrouw worden geboren als de in een bepaald jaar waargenomen leeftijdspecifieke vruchtbaarheidscijfers constant zouden blijven. Dat cijfer lag in 1949, toen het huidige China werd gesticht, bij 6,14 kinderen per vrouw, in 1972 op 5,0, in 1975 op 3,6, twee jaar later op 2,8 en in 1993 lag het al beneden de 2,0. Sinds 1998 blijft het totaal vruchtbaarheidscijfer in China stabiel, net onder de 1,8 kinderen per vrouw. In termen van simpele geboorteaantallen, zo vermelden Zhenwu Zhai en Hongwei Cui, zou het geboortebestand tot eind 2005 mogelijk 400 miljoen geboorten hebben voorkomen. Dit aantal overtreft de totale omvang van de Amerikaanse bevolking (301 miljoen) met zo'n 100 miljoen. Op de demografische ontwikkeling van China heeft de plotselinge geboortedaling groot effect gehad. Liang Weiping (2010), directeur-generaal van het Chinese Centrum voor Onderzoek naar Bevolking en Ontwikkeling toont in een grafiek (zie figuur 1) dat het

Percentage van de bevolking waarvoor een bepaald bevolkingsbeleid geldt

Gebied	Eén-kind-beleid	1,5-kind-beleid	2-kinderen-beleid	3-kinderen-beleid
Oost-China	42,0	53,4	4,3	0,3
Centraal China	24,7	70,3	4,9	0,0
West-China	39,4	34,2	22,2	4,2
Gehele land	35,4	53,6	9,7	1,3
West-China, beperkt*	17,9	46,8	30,2	5,1

* minus de provincies Sichuan en Chongqing

Figuur 1. Netto bevolkingsgroei, 1950-2009

Bron: Liang Weiping, 2010.

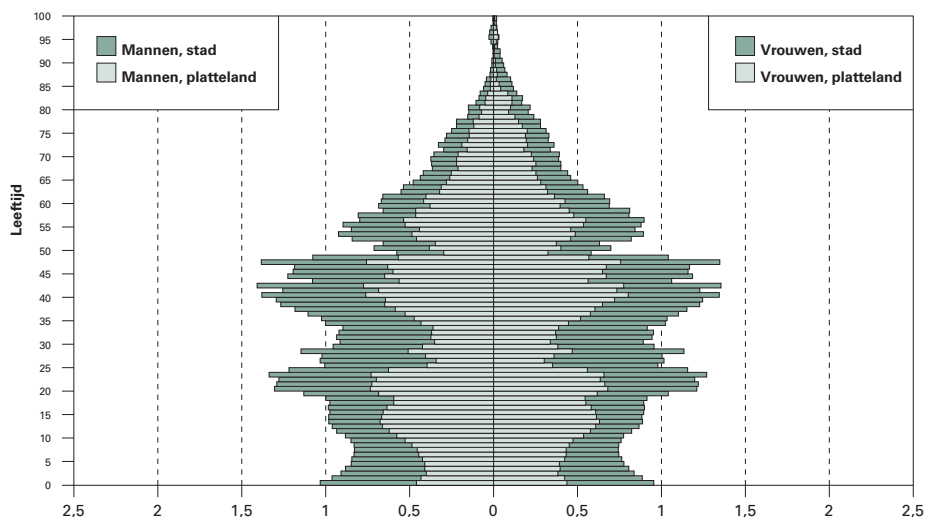
cijfer van de netto aanwas van de bevolking van ruim boven de 20 miljoen mensen per jaar rond 1970 tot nog maar zeven miljoen in recente tijd is gedaald. De totale omvang van de bevolking bereikte eind 2009 het, nauwelijks in onze verbeelding passende, aantal van 1,335 miljard. Hij vermeldt daarbij dat de piek omvang denkbaar in 2040 zal worden bereikt bij een totale omvang van net geen 1,5 miljard. Daarna zal, naar verwachting, een daling inzetten zodat rond het midden van deze eeuw de omvang tot 1,45 miljard zal zijn teruggelopen. De kleinere omvang van de tot de arbeidsmarkt toetredende generaties zal vast niet meteen tot tekorten leiden. Interne migratie zal overschotten van het platteland naar de steden doen vloeien. Naar verwachting zal de urbanisatiegraad in 2015 boven de 50 procent komen te liggen. De bevolking zal intussen sterk verouderen. Pas na 2040 zullen de kleinere geboortecohorten de leeftijd van 65 jaar bereiken. Het pensioen vraagstuk zal zich dus in volle hevigheid doen gevoelen.

Trends in de geslachtsverhouding onder de geboren

In de Chinese culturele traditie bestaat een voorkeur voor manlijke nakomelingen. De aan Li Shuzhuo (2010) ontleende grafiek (figuur 3) laat zien dat het verschijnsel tot omstreeks 1982 maar beperkt in de geslachtsverhouding bij de geboorte (SRG) tot uiting kwam. In het midden van de jaren tachtig van de vorige eeuw overschreed de geslachtsverhouding echter een waarde van 110 jongens per 100 meisjes en nu ligt het alweer geruime tijd boven de 120. Dudley Poston (2010) heeft berekend dat sinds 1983 al 41 miljoen jongetjes zijn geboren, die te zijner tijd vergeefs naar een bruid zullen zoeken. Gebeurt intussen niets om het normale 'evenwicht' in de geslachtsverhouding onder de geboren te herstellen, dan zullen er volgens zijn schatting tot 2020 nog eens 55 miljoen Chinese jongetjes worden geboren die het in hun leven zonder vrouwelijke partner moeten stellen.

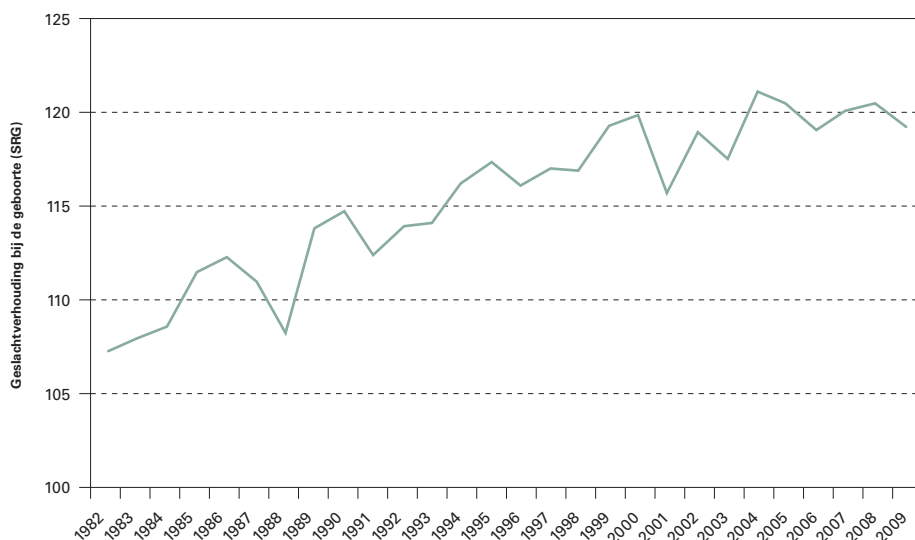
Een te groot jongenoverschot onder geboren kan op verschillende manieren tot stand komen. De geboorte van een deel van de meisjes kan worden verzwegen. Ze worden eenvoudigweg nergens aangemeld. Meisjes kunnen voor adoptie worden afgestaan en daarom niet worden geregistreerd. Infanticide, kindermoord, was een traditionele 'late' manier om erg ongewenste kinderen te doen verdwijnen. Geslachtsspecifieke abortus is een 'vroeg' manier om de geboorte van een deel van de vrouwelijke kinderen te voorkomen. In de laatste 20 tot 25 jaar heeft de prenatale diagnostiek zich door middel van echografie sterk ontwikkeld. Na een zwangerschapsduur van 16 weken is het geslacht van de vrucht meestal te bepalen. Als de uitkomst aan ouders bekend wordt gemaakt biedt het hen, althans in principe, de mogelijkheid om de geboorte van een kind van het niet gewenste geslacht te voorkomen door een abortus te laten uitvoeren. Het verloop van de tijdreeksen in de SRG doet uitkomen dat dit verschijnsel zich in Zuid-Oost-Azië in belangrijke mate voordoet. In China is het in recente jaren beslist de doorslaggevende factor (zie de eerdere grafiek).

Figuur 2. Bevolking China, 2010

Bron: PADIS.

Figuur 3. Aantal jongens per 100 meisjes, bij geboorte, China

Bron: Li Shuzhuo, 2010.

Juhua Jang (2010) houdt het restrictieve geboortebelief verantwoordelijk voor de vertekende geslachtsverhouding. Dit ondanks de pogingen die sinds het begin van de jaren vijftig van de vorige eeuw werden ondernomen om de positie van de vrouw te verbeteren. De daling van de vruchtbaarheid verliep sneller dan de erosie van de traditionele voorkeur voor jongens. Daarvoor werd ook begrip getoond en het werd getolereerd. Nieuwe technologische voorzieningen maakten het paren mogelijk om zowel te voldoen aan de gewenste norm voor de gezinsgrootte als aan hun voorkeur voor ten minste één manlijke nakomeling. Juhua Jang onderzocht de situatie in een regionale stad. Uit haar kwalitatieve onderzoek blijkt, niet verrassend, dat het geslacht voor het eerste kind voor ouders geen rol van betekenis speelt. Is het eerste kind een jongetje, dan is het geslacht van het tweede kind ook niet van groot belang, zo zeiden haar respondenten. Is het eerste kind echter een meisje, dan moet het tweede beslist een jongetje zijn.

Gevolgen van de vertekende geslachtsverhouding

Het laat zich aanzien dat ingaande 2015 een tekort aan huwbare meisjes zal optreden. Dudley

17 VAN DE 10.000 NEDERLANDERS DAKLOOS

Begin 2009 telde Nederland ruim 17.500 daklozen van 18-65 jaar. Dat komt overeen met 17 per 10.000 inwoners in deze leeftijdsgroep. Het betreft mensen zonder vaste verblijfplaats die slapen op straat, in openbare gebouwen, in de laagdrempelige opvang of bij familie of vrienden. Daklozen zijn voornamelijk ongehuwde mannen in de leeftijd van 30 tot 50 jaar. Niet-westerse allochtonen maken voor 36 procent deel uit van de groep daklozen en zijn daarmee fors oververtegenwoordigd. In de totale bevolking is dat 11 procent. Een op de drie daklozen verblijft in Amsterdam, Den Haag, Rotterdam of Utrecht. Onder deze daklozen bevinden zich, vergeleken met die in de rest van het land, relatief meer ouderen en niet-westerse allochtonen. Verreweg de meeste daklozen zijn mannen, twee op de tien zijn vrouwen. (CBS)

Poston (2010) vraagt zich af hoe daarmee kan worden omgegaan. Hij oppert een aantal mogelijkheden. Enkele daarvan komen hem direct al onwaarschijnlijk voor. Dat zijn:

- vrouwen van buiten aantrekken, 'mail-order brides',
- aangaan van homoseksuele relaties,
- meer mannen per vrouw toestaan (polyandrie).

Waarschijnlijke effecten acht hij:

- een groei van prostitutie,
- het ontstaan van vrijgezellen-'ghetto's',
- een toegenomen verspreiding van HIV/Aids.

Scenario's die hij ook niet uitgesloten acht zijn: mannen een oorlog insturen, ze laten emigreren, ze ver weg van de steden voor publieke werken inzetten, of ze opnemen in veiligheidsdiensten. Immers, jonge ongebonden mannen kunnen tot banditisme overgaan of zich aansluiten bij revolutionaire stromingen.

Een verder effect dat ik als demograaf zou verwachten is een groter leeftijdsverschil tussen huwende partners. Mannen kunnen onder jongere vrouwen hun bruid zoeken. Als ze een zekere welvaart hebben verworven zijn zij aantrekkelijke huwelijkspartners. Dat zal de kansen op opwaartse sociale mobiliteit van vrouwen zeker vergroten.

Wat is de oplossing?

China is, zoals eerder opgemerkt, niet het enige land van Zuid-Oost-Azië waar de zogenaamde 'gender bias' is geconstateerd. Zuid-Korea, waar het geboorteniveau eveneens heel snel daalde onder invloed van een ingezette family planning campagne, is een ander voorbeeld. Het beleid was ook sterk op beperking van geboorten gericht. In het bijzonder de mogelijkheden tot abortus werden verruimd. De geslachtsverhouding onder de geboren en nam toe van ongeveer 106 bij het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw tot een piek van 117 in 1990. Daarna zette een daling in die na 1995 verder werd geaccentueerd. De SRG is nu nog wat hoog: 110 jongens per 100 meisjes, maar niet onrustbarend meer.

Wat is er gebeurd? Er is zowel sprake geweest van een verandering in waardepatroon bij de bevolking, van overheids campagnes die poogden om de vooringenomenheid ten aanzien van de status van de vrouw te verminderen, als, ingaan- de 1987, van een officieel verbod aan artsen om het geslacht van ongeboren kinderen aan de ouders door te geven. Aangezien het selectief toepassen van abortus de directe oorzaak van de scheve verhoudingen was, heeft een stap als de laatste, althans in principe, vrijwel onmiddellijk effect. Op de achtergrond speelt hier tevens een verandering bij mannen en vrouwen omtrent de voorkeur voor manlijke nakomelingen. De radicale verandering in de economische ontwikkeling van het land speelt in deze kwestie sterk mee. Het land is vrij klein, dichtbevolkt, sterk verstedelijkt, en het kende een snelle industriële ontwikkeling. Veel meer dan tevoren openden die ontwikkelingen de deuren en de carrièremogelijkheden voor vrouwen. Het verbeterde hun perspectieven, inkomenspositie en hun vermogen om in voorkomend geval hun ouders te

ondersteunen. Is een dergelijke ontwikkeling ook voor China denkbaar?

Beleidsaanbevelingen

Zou in China alle beperking van het kindertal worden opgeheven dan zou het geboortecijfer stellig oplopen. Niet dat het ideaal van het kleine gezin nog nergens is verinnerlijkt. Voor beperking van de gezinsgrootte bestaat ongetwijfeld in brede lagen van de bevolking begrip. Het één-kind-beleid heeft echter voor individuen zeker nadelen en leidt op termijn voor het land tot een steeds verder verstoorde leeftijdsopbouw. Chinese demografen bejiveren zich dan ook al lang om wegen aan te geven die tot een 'zachte landing' van het zo scherp ingezette beleid zouden kunnen leiden. De regionale differentiatie en de 1,5 kind-regel hielden als zodanig al een zekere versoepeling in. Juhua Jang meent dat een twee-kinderen-beleid op zich niet toereikend zal zijn om de SRG te normaliseren. Zij concludeert dat door de overheden tevens krachtig naar een aanzienlijke verbetering van de positie van vrouwen zou moeten worden gestreefd. Geslachtsspecifieke abortus zou, zo meent zij, moeten worden verboden. Als Zuid-Korea als voorbeeld mag gelden, kan worden aangenomen dat vooral ook verdere krachtige sociale en economische ontwikkeling zou kunnen helpen om de vertekende geslachtsverhouding weer in balans te brengen.

Verwijzingen:

In mei 2010 vond in Beijing een internationale bijeenkomst plaats waaraan de oud-NIDI-Directeuren D.J. van de Kaa en F.J. Willekens meewerkten.

De verwijzingen naar het werk van Zhenwu Zhai, en Hongwei Cui, Liang Weiping, Li Shuzhuo, Dudley Poston, en Juhua Jang hebben betrekking op hun presentaties tijdens dat *International Seminar on Frontiers and Perspectives of Demographic Research*, May 19-21, Beijing, China.

Prof. dr. D.J. van de Kaa, Honorary Fellow
NIDI. E-mail: kaa@nidi.nl

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en beoogt de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken te bevorderen. Inlichtingen over toezending van kopij kunnen worden ingewonnen bij de redactie

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding is toegestaan. Toezending van bewijs-exemplaren wordt op prijs gesteld.

Het NIDI is een instituut van de KNAW dat zich bezighoudt met onderzoek naar ontwikkelingen in de omvang en samenstelling van de bevolking

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry Bronsema, eindredacteur drs. Joop de Beer drs. Gijs Beets dr. Luc Bonneux drs. Jeannette Schoorl
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	demos.nidi.nl
Abonnementen	gratis
Basisontwerp	Harmine Louwé
Druk	Nadorp Druk b.v., Poeldijk

Beeld één-kind-politiek in Shanghai.
Foto: intheloopcomm.files.wordpress.com

